

Aleksandra Siedlaczek-Szwed

Stymulowanie rozwoju mowy poprzez polisensoryczne oddziaływanie logopedy wsparte terapią pedagogiczną

Edukacja Elementarna w Teorii i Praktyce : kwartalnik dla nauczycieli nr 1,
42-46

2009

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

dr Aleksandra Siedlaczek-Szwed
Akademia im. J. Długosza w Częstochowie
Instytut Pedagogiki

STYMULOWANIE ROZWOJU MOWY POPRAZ POLISENSORYCZNE ODDZIAŁYWANIE LOGOPEDY WSPARTE TERAPIĄ PEDAGOGICZNĄ

Na całokształt rozwoju dziecka i jego powodzenia szkolne w dużej mierze wpływa mowa. Jest ona atutem w nawiązywaniu kontaktów społecznych, daje możliwość precyzyjnej komunikacji, stanowi narzędzie w zdobywaniu informacji, pozwala na wyrażanie własnych sądów, uczuć i upodobań.

Problematyka związana z mową ludzką posiada charakter interdyscyplinarny, obejmuje refleksje naukowe oraz praktyczne z wielu dyscyplin i subdyscyplin wiedzy. Większość ludzi docenia, jak ogromną wagę odgrywają w życiu człowieka narządy zmysłów. Odbierane przez nie bodźce docierają do ośrodkowego układu nerwowego. Niosąc informacje o otaczającym świecie, pozwalają poznawać go i uczyć się właściwego reagowania na cechy i wymagania środowiska, w którym żyjemy. Poszczególne zmysły: wzrok, słuch, smak, dotyk, i narząd przedśionkowy bardzo różnią się od siebie. Mają one charakterystyczne receptory, czyli zbierające informacje organy, które są wrażliwe na określony typ bodźców. Bodźce, dochodzące z nich do kory mózgowej, odczuwane są jako specyficzne wrażenia: światła, dźwięku, zapachu, dotyku czy położenia ciała i ruchów przez nie wykonywanych. Bardzo ścisła współpraca czynnościowa wszystkich zmysłów powoduje, że tworzą one jeden układ narządów zmysłów¹.

W literaturze i praktyce kompleksową terapię logopedyczną² określa się jako całokształt działań stymulacyjno-terapeutycznych, konsultacyjnych i diagnostycznych, mających na celu usunięcie zaburzenia mowy, poprawę sprawności komunikacyjnych pozawerbalnych i werbalnych na miarę indywidualnych możliwości dziecka. Kompleksowość logopedyczna w tym aspekcie jest zatem zespołowym i systemowym działaniem wielu specjalistów, stwarzającym warunki psychofizyczne umożliwiające rozwijanie kreatywności językowej oraz motywacji do działania. Tak obszerny zakres jest cechą oddziaływań psychopedagogicznych w aspekcie interdyscyplinarnym.

Badania diagnostyczne, prowadzone świadomie z myślą o możliwie szybkiej i skutecznej poprawie komunikacji językowej podopiecznych, umożliwiają prowa-

¹ V. F. Maas, *Uczenie się przez zmysły. Wprowadzenie do teorii integracji sensorycznej*, Warszawa 1998.

² E. M. Skorek, *Z logopedią na ty. Podręczny słownik logopedyczny*, Kraków 2000, s. 168.

dzenie terapii logopedycznej, a właściwy kierunek działań polisensorycznych, rokuje skuteczną poprawę.

Wykorzystanie metod terapeutycznych w pracy z dziećmi z zaburzeniami mowy jest wynikiem poszukiwań, refleksji nad skutecznością oddziaływań logopedycznych. Stwarzanie optymalnych warunków ułatwiających wspomaganie rozwoju psychofizycznego skłania do wyboru prowadzenia terapii logopedycznej technikami zaczerpniętymi z metod terapii stymulująco-terapeutycznych³. Proponowany wybór metod terapeutycznych z zastosowaniem wielu zmysłów to:

- ✓ metoda Dennisona – kinezylogia edukacyjna. Zgodnie z koncepcją Paula Dennisona najważniejszym czynnikiem warunkującym sprawne działanie człowieka w otoczeniu jest gotowość do uczenia się, umiejętność wykorzystania napływających informacji. Gimnastyka mózgu pobudza i usprawnia pracę zmysłów, czyniąc proces uczenia się bardziej efektywnym. Walory pedagogiczne omawianej metody zawierają się w możliwości równoczesnego diagnozowania i terapii, które pozwalają na uzyskanie informacji dotyczących rozwoju funkcji poznawczych. Kinezylogia edukacyjna jest metodą terapii pozwalającej na uwalnianie bloków emocjonalnych, usprawnienie procesów poznawczych, uczenie się⁴,
- ✓ metoda Ruchu Rozwijającego Weroniki Sherborne – akcentowana przez twórczynię metody aktywność ruchowa ma korzystny wpływ na usprawnienie w zakresie motoryki *dużej*, jak i precyzji ruchów. Wykonywanie ćwiczeń ruchowych w tej metodzie daje dzieciom upośledzonym poczucie sprawności ruchowej, radości i sukcesu, ćwiczy funkcje poznawcze. Trudności w zapamiętywaniu i odtwarzaniu ćwiczeń są eliminowane poprzez wielokrotne ich powtarzanie. Pozytywne przeżycia emocjonalne poprawiają komunikację dziecka z otoczeniem⁵,
- ✓ metoda Knillów (komunikacja przez dotyk). Metoda kształtuje przede wszystkim autoorientację w przestrzeni. Opiera się na wykorzystaniu specjalnej muzyki, ruchu oraz kontaktu fizycznego i emocjonalnego z osobami bliskimi⁶,
- ✓ arteterapia wykorzystuje do celów leczniczych terapeutyczne formy plastyczne, muzyczne, literackie i teatralne⁷,
- ✓ kinezyterapia, ćwiczenia zwiększają ogólną sprawność fizyczną, wzmacniają siłę mięśni, poprawiają równowagę i koordynację ruchów, wpływają na czynność serca i dzięki temu poprawiają równowagę i koordynację ruchów. Ćwiczenia

³ A. Stankowski, J. Brzozowska, *Wspomaganie logopedyczne w procesie rewalidacji dzieci upośledzonych umysłowo (oligofrenopedagogika, oligofrenologopedia)*, [w:] Wybrane zagadnienia pedagogiki specjalnej, pod red. A. Siedlaczek-Szwed, Częstochowa 2003, s. 194–203.

⁴ C. Hannaford, *Zmysłne ruchy, które doskonają umysł. Podstawy kinezylogii edukacyjnej*, Warszawa 1995.

⁵ M. Bogdanowicz, B. Kisiel, M. Przesnyska, *Metoda W. Sberborn w terapii i wspomaganiu rozwoju dziecka*, Warszawa 1998.

⁶ Ch. Knill, *Dotyk i komunikacja*, Warszawa 1997.

⁷ E. J. Konieczna, *Arteterapia w teorii i praktyce*, Kraków 2003.

usuwiają skutki beczynności, czyli zmniejszają zmiany zanikowe mięśni oraz pozwalają na utrzymanie lub poprawę ruchomości we wszystkich stawach⁸,

- ✓ origami (japońska sztuka składania papieru), podnosi sprawność intelektualną i manualną. Uczy cierpliwości, dokładności i dyscypliny⁹,
- ✓ choreoterapia psychologiczna oparta jest na tańcu i różnych kategoriach muzycznych. Jest metodą pozawerbalną nastawioną na poprawę samopoczucia pacjenta przez umożliwienie mu spontanicznej reakcji ruchowej stymulowanej muzyką. Proponowana przez terapeutę muzyka kształtuje zachowania uczestników tak, by pomóc im w odreagowaniu zaproponowanej roli – metafory¹⁰,
- ✓ Chi Ball Metod wywodzi się z tradycyjnych ćwiczeń jogi, qi gong, tai chi, Pilaste, metody Feldenkraisa oraz relaksacji. Chi ball zwiększa świadomość własnego ciała, uwalnia blokady energetyczne, relaksuje, odpręża, usprawnia koncentrację. Oddziałuje na wszystkie zmysły, pozwalając na osiągnięcie równowagi psychicznej i fizycznej¹¹,
- ✓ dramatoterapia jest to metoda wykorzystująca różne formy dramatu. Poprzez odgrywanie i przeżywanie ról, osoby uczestniczące w zajęciach rozwijają wyobraźnię, ćwiczenia te pomagają w uświadamianiu sobie własnych przekonań i uczuć oraz pozwalają wypróbować nowe sposoby własnych zachowań. W metodzie tej często wykorzystuje się mity lub metafory, co umożliwia uwolnienie się od wspomnień i niepokojów oraz lepsze zrozumienie siebie¹²,
- ✓ muzykoterapia – muzyka oddziałuje na człowieka pozaintelektualnie, każdy bez względu na wiek jest podatny na jej wpływ. Muzyka redukuje trudności, ułatwia współpracę, nawiązywanie kontaktów, ogranicza konflikty, pobudza emocjonalnie, daje możliwość rozładowania wewnętrznych napięć, podwyższa umiejętność koncentracji¹³.

Program terapii logopedycznej winien uwzględniać rozwijanie i doskonalenie wszystkich zaburzonych funkcji, a w szczególności tych, które z mową mają bezpośredni bądź pośredni związek. Każdy proces przyswajania wiedzy wymaga określonych dyspozycji psychicznych, a więc woli, pewnej dozy przeżyć emocjonalnych oraz włączenia procesów poznawczych. Te elementy występują również w terapii logopedycznej, przy czym bardzo istotny jest w niej jeszcze element dodatkowy, to znaczy spontaniczność zachowań językowych. Bez spontaniczności nie ma skutecznej terapii logopedycznej.

⁸ M. Janota, *Wychowanie przez sport. Znaczenie życia w życiu człowieka niepełnosprawnego*, „Lider” 2004, nr 12, s. 3.

⁹ Z. Aytüre-Scheele, *Orgiami. Sztuka składania papieru*, Warszawa 1992.

¹⁰ D. Koziełło, *Taniec i psychoterapia*, Poznań 1999.

¹¹ M. Linfords, *International Fitness Promotions* (CD-Australia 1997).

¹² B. Wey, *Drama w wychowaniu dzieci i młodzieży*, Warszawa 1997.

¹³ A. Obuchowska-Caban, *Terapeutyczne funkcje muzyki*, „Plastyka i Wychowanie” 1996, nr 3.

Jedną z form logoterapii, wykorzystaną w pracy terapeutycznej, są ćwiczenia logorytmiczne, których celem jest usprawnianie całego ciała, a pośrednio także narządów mowy. Ze względu na znaczny udział muzyki i rytmu ćwiczenia logorytmiczne wpływają także na prawidłowe stosowanie elementów prozodycznych mowy. Prawidłowo i atrakcyjnie wprowadzone elementy logorytmiki mogą korzystnie wpływać na wrażliwość słuchową, korekcję układu oddechowego, fonacyjnego i artykulacyjnego oraz poprawiać koordynację ruchową i likwidować napięcie nerwowe. W trakcie ćwiczeń logorytmicznych wykorzystywane są ćwiczenia oddechowe i fonacyjne, mające na celu usprawnianie narządów mowy, doskonalenie orientacji w czasie i przestrzeni, rozwijanie umiejętności koncentracji uwagi oraz aktywizowanie myślenia. Z punktu widzenia terapii mowy jedną z ważniejszych funkcji logorytmiki jest pośredni wpływ na mikroruchy i usprawnianie narządów artykulacyjnych.

Wszelkie formy pracy logopedycznej z dzieckiem muszą zawierać w sobie ładunek odprężający, rekreacyjny, emocjonalny oraz mobilizujący, zachęcający do wysiłku, a zaproponowany zestaw ćwiczeń powinien dawać radość, stwarzać wizję sukcesu i pozostawiać uczucie niedosytu oczekiwanej przyjemności¹⁴. Warto podkreślić ogromne możliwości, jakie można stworzyć w procesie terapii logopedycznej za przyczyną wykorzystania lalek teatralnych. Wykorzystanie lalek teatralnych w celach związanych z rozwijaniem i doskonaleniem mowy dziecka może być nie tylko atrakcyjną zabawą, ale też szansą otwierającą go na otaczającą rzeczywistość, a poprzez to na poznawanie bogactwa świata, szansą na zdobywanie przez nie własnej podmiotowości, autonomii osobowej, radości i zadowolenia z sukcesów oraz dostrzeżenie edukacyjnej roli porażki, niepowodzenia w życiu człowieka¹⁵.

Należy dążyć do tego, aby obejmowała różnorodne, ciekawe dla najmłodszych formy pracy. Zajęcia winny maksymalnie aktywizować ucznia, zachęcać go do współpracy z logopedą, dawać mu okazję do przeżywania radości z osiąganego sukcesu. Ogromną wartość terapeutyczną ma zatem praca z komputerem. Wykorzystanie w infoterapii bogatej oferty programów multimedialnych, umożliwi kompensację wybiórczych zaburzeń funkcji percepcyjnych. Związek między analizatorami ma charakter złożony, wpływa na trafność spostrzeżeń, które poddawane są usprawnianiu w codziennej terapii. Zadania, które musi wykonać zapewniają syntezę (utożsamianie się lub łącznie doznań zmysłowych w zakresie dwóch, czasem trzech zmysłów). Terapia komputerowa obejmuje pięć wzajemnie korelujących ze sobą obszarów:

- obszar percepcyjno-motoryczny,
- obszar wzrokowy,

¹⁴ E. M. Minczakiewicz, *Mowa-Rozwój-Zaburzenia-Terapia*, Kraków 1997, s. 170.

¹⁵ M. Zaorska, *Lalki teatralne w procesie terapii logopedycznej dziecka z wadami mowy*, [w:] *Wspomaganie rozwoju i edukacji dziecka z zaburzeniami mowy*, pod red. L. Hurlo, M. Zaorskiej, Olsztyn 2005, s.73–79; tenże, *Wybrane metody wspierające proces terapii logopedycznej dziecka z wadami mowy*, [w:] *Wspomaganie dz. cyt.*, s. 59–71.

- obszar słuchowy,
- obszar intelektualny,
- obszar psychoterapeutyczny.

Infoterapia umożliwia usprawnianie wielu zaburzonych funkcji równolegle oraz wydłużenie czasu koncentracji. Oddziaływanie wielozmysłowe zwiększa efekt uczenia się.

Terapia logopedyczna wsparta terapią pedagogiczną winna mieć charakter zintegrowany, a dobór treści i metod oddziaływania uwzględniać powinien możliwości oraz szeroko rozumiane potrzeby rozwojowe i społeczne dzieci. Oddziaływania te powinny mieć zatem charakter zajęć korekcyjno-kompensacyjnych, ukierunkowanych, z jednej strony na usprawnianie funkcji zaburzonych, z drugiej zaś na wspomaganie funkcji dobrze rozwijających się. Ważne jest, aby funkcje prawidłowe stanowiły wsparcie dla funkcji zaburzonych lub mogły je zastąpić. Konieczne wydaje się zachęcanie pedagogów do stosowania w oddziaływaniach terapeutycznych elementów omawianych tu metod, które mają za zadanie pobudzanie kanałów sensorycznych i ich pełne wykorzystanie w procesie zdobywania wiedzy oraz kojarzenie ze sobą zdobytych na tej drodze informacji¹⁶.

Aleksandra Siedlaczek-Szwed

¹⁶ C. Langier, *Sensoryczne podstawy nauczania w edukacji wczesnoszkolnej*, [w:] *Współczesne wyzwania wobec edukacji elementarnej*, pod red. W. Szlufika, T. Banaszkiewicz, A. Pękali, Częstochowa 2004, s. 112.